

САМУР

№ 4 (136) 2002-йисан 25-апрель

1992-йисан январдилай акъатзава

Мас 1000 манат

АЗЕРБАЙЖАНДА

ПРЕЗИДЕНТДИЗ ИКРАМ ИЙИЗВА

Алай йисан 10 майдиз Азербайжан Республикадин президент Гейдар Алиев дидедиз хъайи югъ къейд ийида. Вич виринриз сейли хъанвай ада, уьлкве мадни вилик тухун патал галатун тийижиз к'валахзава. Гъавиляй халкъди вичин регъбердиз мукъуфдалди икрам ийизва.

Гъамишанда хъиз ц'инин майдизни президент дидедиз хъайи югъ халкъ паталди ч'ехи сувардиз элкъведа. И сувар хъсандаказ кьиле тухун патал республикадин шегъерра ва районра гегъеншдиз гъазурвилер аквазва. Районрин меркезар, хуьрер мадни аваданламишзава. Регъбердин т'вар ганвай шумудни са ц'ини парк арал къвезва. Гъа и карди мад гъилера халкъди президентдиз рик'яй икрам ийизвайди субутзава.

МЕДЕНИЯТДИН ЙИКЪАР

Алай вахтунда Бакуда Урусатдин медениятдин йикъар кьиле физва. И зурба мярекат 22-апрелдиз Республикадин кьилин тавханада Азербайжан Республикадин президент Гейдар Алиева ачухарна.

РФ-дин медениятдин министр М.Шведкой кьиле аваз Бакудиз 165 кас атанва. 23-апрелдиз Урусатдин медениятдин векилри Азербайжандин т'вар-ван авай дирижор, СССР-дин халкъдин артист, СССР-дин Гъукуматдин премиядин лауреат Ниязидиз бахш авур концерт гана. Медениятдин йикъар 22-25-апрелдиз кьиле тухун кьетI авунва. Медениятдин йикъари кьве уьлкведин арада дуствилин алакъяр мадни мягъкемарда.

ВИЛИК ТУХУНИН РЕКЪЕРИКАЙ ВЕРЕВИРДЕР

Ц'инин йис сагъибкарар паталди мадни кутугайди хъунухъ мумкин я. Алай йисан 25-апрелдиз Азербайжан Республикадин президент Гейдар Алиев абурухъ галаз гуьрушмиш жада. И мярекатдал сагъибкарвал, аслу тушир майишатар, фермервилин майишатар вилик тухунин рекъерикай, гъукуматдин абуруз къайгъударвиликай, гъак'ни маса важиблу месэлайрикай ихтилат авун фикрда кьунва. Са гафни авачиз, и мярекатдилай гуьгъуьниз уьлкведин экономикада хъсанвилехъ дегишвилер кьиле фида.

ГЛАВНОМУ РЕДАКТОРУ ГАЗЕТЫ "САМУР" КЕРИМОВОЙ С.

УВАЖАЕМАЯ СЕДАГЕТ! Министерство по национальной политике, информации и внешним связям Республики Дагестан поздравляет Вас и коллектив вашей газеты с 10-летним юбилеем со дня первого выпуска газеты "Самур" в г. Баку.

Освеляя повседневную жизнь и проблемные вопросы этнических дагестанцев, проживающих в Азербайджанской Республике, газета "Самур" вносит большой вклад в сохранение мира и межнационального согласия между народами Дагестана и Азербайджана, в развитие языка, культуры и тардиций наших соотечественников в Азербайджане.

Крепкого вам здоровья, новых творческих успехов, мира и благополучия!

М. ГУСАЕВ,
МИНИСТР РЕСПУБЛИКИ ДАГЕСТАН ПО
НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ, ИНФОРМАЦИИ И ВНЕШНИМ СВЯЗЯМ

И ЧИЛ ХАЙИ ДИГЕ Я

ДАГЪУСТАНДА

НАЖМУДИНАН Т'ВАРЦИЗ ЛАЙИХ

Лезгийрин т'вар-ван авай ксарикай тир, 1921-йисуз вич сифте яз Дагъустан Республикадин кьил хъягъай Нажмудин Самурскийдин 110 йисан юбилей ц'и гегъеншдиз къейд авун къарардиз къачунва. Юбилейдин мярекатар алай йисан сентябрдиз Н.Самурскийдин хайи хуьре - Къуруша ва Магъачъалада кьиле фида. Гъак'ни республикадин районра ва шегъерра юбилейдихъ галаз алакъалу конференцияр, няни-яр, концертар ва маса мярекатар кьиле тухун фикрда кьунва. Мярекатар Н.Самурскийдин т'варциз лайих тухун патал исятдамаз алахъунар ийизва.

ПОЭЗИЯДИН СУВАР

Гъар йисуз Ст'ал Сулейман дидедиз хъайи югъ, яни 18 май Дагъустанда поэзиядин югъ хъиз къейд авун адетдал элкъвенва. Ц'инин сувар мадни гегъеншдаказ къейд ийида. Ам Къасумхуьрел башламишда ва республикадин маса хуьрерани шегъерра давам хъижеда. Ст'ал Су-

лейманан поэзиядин югъ Дагъустандин вири халкъар паталди ч'ехи сувар я.

"К'АРУ" ДИЗ ГЪАЗУРВИЛЕР АКВАЗВА

Чи халкъдин къадим суваррин арада "К'Ару" иллаки тафаватлу жезва. Ам виридан рик' алай, инсанриз хуш гъиссер багъишдай мярекат я. Адаз гъак'ни "П'инийрин сувар" лугъуда. И сувар багълара П'инияр дигмиш хъайила к'убанвилин, бул-вилини иервилин лишан хъиз къейд ийида. Къасумхуьрел и мярекат мадни гегъеншдиз къейд авун кьетIнава. Сувариз исятдамаз гъазурвилер аквазва.

ЛЕЗГИ ЗАРИЯР

Чи т'вар-ван авай алим-кхъираг Гъаким Къурбанан мад са ктаб басмадай акъатнава. "Лезги зарияр" т'вар ганвай и к'ватIалда VII-XXI асиррин лезги зарийрин гъакъиндай куьруь малума-

тар чапнава. Алимар, муаллимар ва милли литературадал рик' алай ксар паталди туькълуьрнавай и ктабдиз рецензия кхъенвайди профессор Гъажи Гашаров я.

ДУСТВИЛИН МУЪГЪ

Азербайжандинни Дагъустандин медениятдин векилри ц'инин зулуз кьиле тухун фикрда кьунвай мярекатдиз гъазурвал аквазва. И мярекат Дагъустанда кьиле фида. "Азербайжандин медениятдин йикъар" т'вар ганвай суварди кьве халкъдин арада дуствилин алакъяр мадни мягъке-

Гайила-гуда,
кайила-куда.
Лезги халкъдин мисал

4 апреля исполнилось 10 лет со дня установления дипломатических отношений между Азербайджанской Республикой и Российской Федерацией. Мы публикуем интервью чрезвычайно долго и полномочного посла РФ в Азербайджане господина Николая Тимофеевича Рябова.

- Господин посол! Что дало гражданам двух государств 10 лет дипломатических отношений? Каковы итоги этого сотрудничества?

- 10 лет - это не большой срок, который вместил в себя очень много внутренних проблем наших государств. Но, этот период заложил позитивную основу для развития взаимодействия наших стран в политической области. Расширяются контакты по линии министерств и ведомств, хозяйствующих субъектов и частных структур. На сегодня заключено более 80 межгосударственных, межправительственных соглашений. Во время официального визита президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в Россию подписан Договор между Российской Федерацией и Азербайджанской Республикой о долгосрочном экономическом сотрудничестве, а также ряд межправительственных соглашений: Об основных принципах и направлениях экономического сотрудничества; О производственной кооперации; О статусе, принципах и условиях использования Габалинской радиолокационной станции; О сотрудничестве и обмене информацией в области борьбы с нарушениями налогового законодательства; О деятельности пограничных представителей.

Президент Владимир Путин, во время своего визита в Азербайджан, выразил удовлетворение в связи с наличием всех условий и возможностей для того, чтобы проживающие в Азербайджане русские как полноправные граждане могли получать образование на

родном языке на всех уровнях, развивать свою культуру. Русская община, охватывая многие районы и города республики, включает в себя Русский культурный центр и 11 комиссий по различным направлениям. В Азербайджане зарегистрировано свыше 100 предприятий с участием российских инвестиций, в

беженцев на места их исторического проживания. Этот шаг открывает возможности экономического сотрудничества, развития транспортных коммуникаций. Все это безусловно должно осуществляться с международной гарантией безопасности граждан и должно сопровождаться экономической поддержкой, социальной реабили-

конных требованиях и стремлениях. Но, мы также не можем отнять у Израиля его право обороняться от террора. Одно дело принуждать Израиль к выполнению законных требований, а другое - принуждать его не реагировать на террор среди мирного населения. Поэтому, мы призываем обе

рые есть в том или другом землячестве и решать их. Положительных примеров в этом деле очень много. В Поволжье, на Урале, на юге России, в Центральном регионе, где проживает много азербайджанцев, эти вопросы решаются цивилизованно. Раньше они существовали сами по себе, каждый боролся

сиейской Федерации в этом учебном году снабдило ряд школ Азербайджана учебниками. Это был безвозмездный дар правительства РФ. Ожидается ли такая помощь в новом учебном году?

- Да, мы и дальше будем сотрудничать с Министерством Образования Азербайджана. Мы вместе сформировали запрос на 2003 год, вместе будем обеспечивать русскоязычные школы Азербайджана учебниками.

- В межгосударственных соглашениях предусмотрена реализация программы по улучшению изучения азербайджанского языка в Дагестане и лезгинского, аварского и цахурского языков в Азербайджанской Республике. Будут ли завезены в Азербайджан учебники лезгинского языка? Ведь в школах районов компактного проживания лезгин, где преподается лезгинский язык, катастрофически не хватает учебников.

- Пока у нас есть договоренность для ввоза учебников на аварском языке. Мне дали справку, что они больше всех нуждаются в учебниках. Но мы также можем организовать ввоз учебников на лезгинском языке. Для этого нужно обосновать заявку и указать количество учащихся, нуждающихся в них.

- На днях исполнилось 10 лет со дня выхода первого номера газеты "Самур". Что бы вы пожелали коллективу нашей редакции?

- Я хорошо знаком с вашей газетой. Знаю, что она выпускается лишь на энтузиазме. Сотрудники газеты работают самоотверженно во имя культуры своего народа. Я желаю всему творческому коллективу газеты больших успехов, много читателей и скорейшего решения всех проблем.

- Благодарю Вас за интервью.

С. КЕРИМОВА

10 ЛЕТ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

том числе 25 - со стопроцентным российским капиталом, около 50 совместных предприятий, 30 представительств и филиалов различных организаций России. На российско-азербайджанской границе создается современная инфраструктура в пунктах пропуска, автомобильному пункту пропуска "Ново-Филия" - "Ширвановка" придан статус международного пассажирского и грузового сообщения. К сожалению, затягивается открытие упрощенного пункта пропуска на Диндагском перевале Рутульского района Дагестана. В стадии окончательного согласования находится проект российско-азербайджанского пограничного железнодорожного соглашения.

- Какова позиция РФ в решении вопроса о Нагорном Карабахе?

- Одним из вариантов является поэтапное решение этого вопроса. Это более реальный вариант, то есть, поэтапное освобождение захваченных территорий, возвращение

литацией населения. Решать этот вопрос должны сами стороны, а Россия готова поддержать любое мирное решение сторон.

- Что вы скажете о событиях на Ближнем Востоке? Некоторые представители СМИ в России сравнивают палестинцев с чеченцами. Как вы оцениваете эту точку зрения?

- Безусловно, это совершенно разные конфликты. Если в них и есть что-то общее, то это - террор. Палестина - это государство, признанное международным сообществом. А Чечня является составной частью РФ. Нельзя сравнивать события в Чечне и в Палестине. Это разные конфликты, имеющие разную природу, суицидность и последствия. События на Ближнем Востоке весьма печальны. Наша точка зрения такая: насилие должно прекратиться, недопустимы никакие формы террора. Мировое сообщество шло и идет навстречу палестинскому народу в ее за-

сторону, прекратить насилие и перейти на путь переговоров.

- В России проживает много азербайджанцев, выходцев из Азербайджана. Какие законы принимаются правительством России для упрощения процесса их регистрации и трудоустройства?

- Новый Трудовой кодекс, который вступил в силу с 1 апреля этого года, позволяет требовать прописку во время трудоустройства. Ведь раньше был замкнутый круг, когда человек хотел устроиться на работу, у него требовали прописку, а для прописки необходима была справка с места работы. Сейчас эти запреты сняты. Субъекты РФ работают над формализацией землячества. Это делается исключительно для того, чтобы с одной стороны, нормализовать эффективное взаимодействие, а с другой, как раз в консолидированном виде довести до сведения властей проблемы, кото-

за свои права и интересы, и властям было сложно разобраться с каждым индивидуально. Сегодня у них общественные организации, имеющие права на национальную культуру и т.д. Я часто встречаюсь с представителями Азербайджанской диаспоры в регионах России, они отмечают эти положительные факты.

- Стоит ли вопрос о двойном гражданстве на повестке в Гос. Думе Российской Федерации?

- У нас определено право на двойное гражданство только с теми государствами, с которыми есть специальное соглашение. С Азербайджаном такого соглашения нет, поэтому на повестку дня этот вопрос не ставится. Я сам лично не сторонник двойного гражданства. На мой взгляд, человек должен быть гражданином одного государства. Но, это не должно мешать ему свободно перемещаться, устраиваться на работу, заниматься бизнесом.

- Правительство Рос-

НАШИ ГОСТИ

ПРАВНУЧКА МАРКСА

С французской ученой Фредерик Лонге Маркс коллектив газеты "Самур" связывала заочная дружба. Она через своих бакинских друзей приобретала отдельные номера "Самур"а, художественную литературу на лезгинском языке. И вот, наконец, она у нас в гостях. Эта высокая, стройная, голубоглазая француженка рассказала нам, что она правнучка лидера мирового пролетариата Карла Маркса. Фредерик 47 лет, она доктор по этнографии, преподает на кафедре социологии университета

Конны в Нормандии,

который находится на севере Франции. Ее докторская диссертация была посвящена традициям народов Дагестана, в частности лезгин. Она 3 раза по 2 месяца была в научных экспедициях в Дагестане.

Фредерик один

год стажировалась в Петербурге на кафедре этнографии у Рудольфа Фердинандовича Итса. Здесь в 1975 году она познакомилась с известным лезгинским ученым Амри Шихсаидовым и это знакомство переросло в крепкую дружбу. Фредерик великолепно говорит по-русски. В Азербайджане она собирает материалы об истории и этнографии лезгин. Мадам Лонге обелала редактору газеты "Самур" выслать ей свои публикации, посвященные этой теме.

"Самур"

БОДЕНШТЕДТ ПИСАЛ О ЛЕЗГИНАХ

Многие зарубежные авторы с давних пор проявляли большой интерес к Кавказу и в особенности к Дагестану, следили за освободительной борьбой кавказских горцев и других народов против царизма, писали о движениях, возглавляемых Казим-Магомедом (Газимухаммадом), Хамзат-бегом (Хамзат-Бекем) и Шамилем. Многие работы зарубежных исследователей, однако, оставались неизвестными не только для широкого круга читателей, но и для специалистов.

Весьма известный в свое время немецкий исследователь XIX века Фридрих Боденштедт является автором книги "Народы Кавказа и их освободительные войны против русских", изданной в двух томах в 1847 году в Берлине. Он отводил особое место шейху Мухаммаду Ярагинскому и первому имаму Дагестана Газимухаммаду. Ф.Боденштедт, родившийся в 1819 году в г. Пайне близ Ганновера был известен как писатель и переводчик.

В Германии он пропагандировал русскую литературу, распространяя там произведения писателей и поэтов России в собственных переводах на немецкий язык. В течении че-

тырех лет (1840-1844) Боденштедт работал в качестве домашнего учителя в Москве. Он был знаком с русскими писателями и поэтами Герценом и Лермонтовым. Боденштедт совершал длительные поездки по странам Кавказа и Переднего Востока. Он дружил с азербайджанским поэтом Мирзой Шафи Вазехом. Боденштедт работал профессором славистики в Мюнхене, директором театра в Майнингене, издавал газету в Берлине. В 1853 году он написал замечательную поэму "Лезгинка Ада".

Умер Фридрих Боденштедт в 1892 году в Висбадене.

В книге Боденштедта, посвященной Кавказу, содержится описание Кавказа, его жителей, интересен историко-этнографический обзор, обильный очерк Дагестана и его племен, рассказ о лезгинах.

Книга Фридриха Боденштедта в свое время пользовалась большой популярностью на западе, она была переиздана в Германии через семь лет после публикации, французский перевод увидел свет в Париже в 1859 году.

АЗИЗРИН СЕВДА

ЧИ СЕЙЛИ КСАР

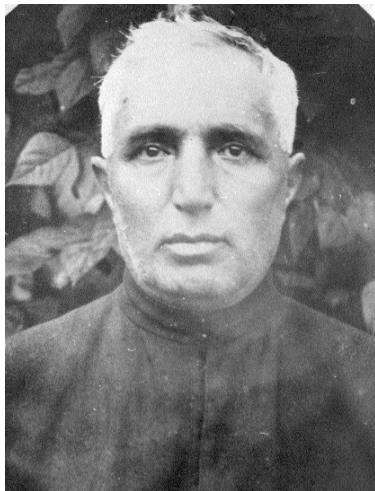
Axğtin ksar ava xği, abur qalaçiz xalkğdin tarixdikay, aüukğun-kcaraqcunika, əşayışdikay, adan aqalkğunrikay raxaz jedaç. İxğtin ksar fikirda kğuna, çavay qğatta bitav sa gproxadiz kçimet quz jeda. İ kardi çun ixğtin sa fikirdal qçida: a ksar xğanaçirtla, devirdikay devirini jeçir. Am-

ma vuçiz ətlani ixğtin kсарin kçadir insanriz abur duğğədilay feyidalay kğuluxç çir jeda. Qğele jeçğilzamaz xalkğdi viçel "Nurreddin buba" tıvar ilitlay Nurreddin Şerifov qğa ixğtin, qğamişa riktel alamukğday kamalgğliyrıkay ə.

■ Нуреддин буба. Къузьубу, жегъилри, мукъвакъилийри, ярар-дустари адаз икІ лугъуз эвердай. Гзаф инсанри чпин дердияр гъадаз лугъудай, квевера гъатайла адал меслят гъидай, адавай куьмек тІалабдай. И акьуллу, къени къилихрин кьегъал касдин гаф виринра ише фидай. Адаз халкъдин арада чІехи гъурмет гъанвай са шумуд жигъет авай: савадлувал, гафунин иеси хъун, кІвалахдал рикІ хъун, гъил ва виждан миъи хъун, хайи халкъ гзаф кІан хъун...

Нуреддин Шерифов 1883-йисуз виликан Къуба уезддин (гилан КцІар райондин) Гуьндюзкеле хуьре, вичин девирдин вилик-къилик квай ксарикай сад тир Шериф эфендидин хзанда дидедиз хъана. Истанбулда кІелай Шериф эфендидиз араб, фарс, туьрк ва азербайжан чІалар вичин хайи лезги чІал хъиз хъсандиз чидай. Гегъенш дубньякбатІунар авай и касди сифте яз хуьре мектеб ахъайна тарсар ганай. И мектебдиз къунши хуьрерайни кІелун патал аялар кведаы. Бубадин мектебда кІел-хъин чирай Нуреддин Шериф эфендидилани вилик фена ва ада азербайжан, араб, фарс, туьрк чІаларилай гъейри урус чІални хъсандиз чирна. Нуреддинан поэзиядални гзаф рикІ алай. Ада вичин рикІин хиьлар шиирдалди инсанрин агакъарзавай. Хайи чІалал туькьурнавай и шиирар сиверай-сивериз фена ва Нуреддин виринриз сейли хъана.

Зазни тІимил къисметди пай Ви дердинкай гана, билбил,

- лагъай шаирдин дердер-гъамар халкъдиз мукъва тир ва гъавилъй адан чІалар рикІел хуьзвай.

Са кап фу къазанмишун патал Бакудин нафтІадин мяденриз, гуьгъуьнлай Яламадиз феи Нуреддин ина капиталист Горбачован балугърин ватагада кІвалахал акъвазна. Анжах залан шартІара кІвалахзавай инсанрин азиятар акур Нуреддинавайни адан юлдашривай и крариз таб гуз хъанач ва абуру бунт къарагъарна. Квевера гъатай Горбачоваз гъукуматдивай куьмек кІан хъана. Эхирни ада яракъдин куьмекдалди бунт къаткурна. Са шумуд касдал, гъакІни Нуреддинал залан хирер хъана.

1906-1909-йисара Нуредди-

на Къиблепатан Дагъустандин Миграгъ хуьре старшинадин секретарвиле кІвалахна. Гуьгъуьнлай Гуьндюзкеле диз хтай гада, вичин бубадин мектебда муаллимвал ийиз эгечІна. Ада вичин женгчи фикиррилайни гъил къачунвачир. Нуреддинан ялавлу шиирри халкъдик руьгъ кутазвай:

Квахънава зи гъам-хажалат, ГъакІ чи иви хъвадай жаллатІ, Зулумдин кІвал туна барбатІ, Эллериз сувар жедатІа?

- лугъузвай шаирди инсанар экуь гележгдихъ чІалархъарзавай. Адан азадвилин женгиниз эвер гузвай чІалари чкадин агъайрин къарай атІанвай.

1912-йисуз Крымдин Бахчасарай шегъердиз акъатай ада, ина кве йисан муаллимвилин курсар акъалтІарна. 1920-йисалди ада вичин хуьре сифте муаллимвиле, ахпа директорвиле кІвалахна.

20-йисар Нуреддин Шерифован уьмуьрда чІехи агалкъунрин йисар хъиз тафаватлу хъана. Ада са шумуд автордихъ галаз санал сад лагъай лезги элифба ктаб туькьурна чапдай акъудна. Ам Дагъустанда кьиле феи сад лагъай орфографиядин конференциядин иштиракчи хъана. Ада гъакІни Азербайжандин тІвар-ван авай шаиррикай Вакъифан, Видадидин ва Сабиран эсерар лезги чІалаз элкьурна. И йисара

Н.Шерифова хайи чІалал мадни хъсан шиирар теснифна.

1919-йисалай большевикрин "Гъуьммет" тешкилатдин вилик-къилик квай уьзвийрикай сад тир Н.Шерифоваз КцІара ва адан хуьрера партиядин ячейкаяр туькьурун тапшурмишнаы. Им а девирдин виридалайни жавабдар кІвалахрикай сад

вилералди акур Нуреддин бубадин гъукуматдихъни партиядихъ галаз са акъван ара амукънач. Арза гана кІвалахалай элячІай шаирди вичин уьмуьрдин эхирдалди КцІар райондин РОНО-да кІвалахна. 1952-йисуз Н.Шерифов 69 йиса аваз рагъметдиз фена.

Гъайиф кведаы кар ам я хъи, гъелелиг адан эсерар вири кІватІ хъувунвач. Шаирдин сифте кІватІал туькьурна чапдай акъудайди Забит Ризванов я. "Чигедин стІал" тІвар ганвай и кІватІал Азербайжандин Девлетдин Нешриятди 1966-йисуз басма авуна.

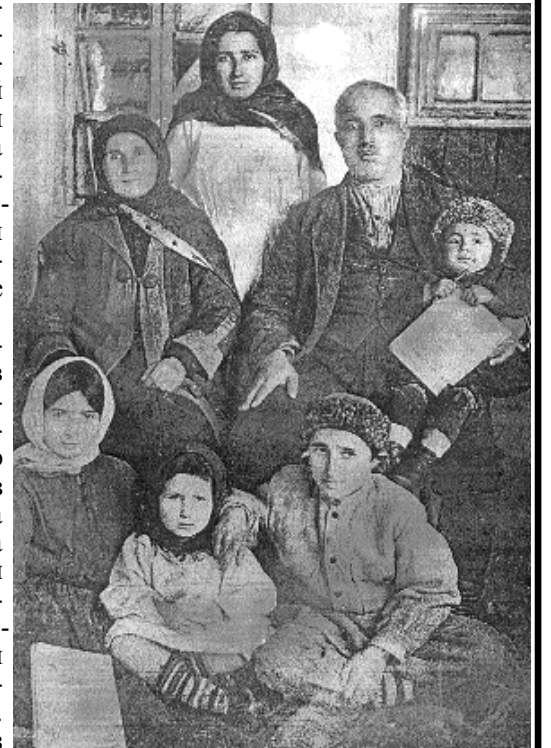
Нуреддин Шерифов халисан ватанперес ва руьгъдал къакъан инсан тир. Адаз лезги халкъдин виридалайни хъсан

тир. 1923-йисалди ада КцІара парткомвиле кІвалахна. Гуьгъуьнлай, яни 1929-йисал-

ди Къуба уезде важиблу крарин идардин кьил, уезддин партийный коллегиядин кьил хъайи Н.Шерифова са къадар вахтундилай цийиз тешкил хъайи Гъил райондин исполкомдин седривиле кІвалахна.

30-йисара Нуреддин Шерифов партиядин рехъ вири патарихъай кьиле тухузвай шаир хъиз майдандиз экъечІна. И йисара адан яратмишунра ватанпересвилин гъиссер мадни гужлу хъана. Адан эсерар мектебрин учебникра ва хрестоматийра гъатна. И эсерри цийиз акъалтзавай несилар тербияламишунин карда чІехи роль къугъвана.

1932-йисуз Н.Шерифов сифте яз КцІар райондин газетдин редакторвиле тайинарна. Ина ада 10 йисуз кІвалахна. Репрессиядин йисара лезгийрин кьилел атай мусибатар, халкъдин вилик-къилик квай векилриз къур дуванар

Nureddin Şerifov va adan xizan. 1927-yisuz əqçay şikil.

къилихар хас тир. Ам девирдиз муьтІуьгъ тахъай, вичин халкъдин таъсиб чІугур кьегъал кас тир.

Седакъет КЪАИНБЕГАН руш

Вич чилел пайда хъайидалай инихъ инсанди тІебиатдиз зиян гузва. Дубньядин виридалайни фагъумлу махлукъди вич яшамш жезвай кІвал фагъумсуздаказ уьцІуьрзава. Вичин гъилералди гъайванар, къушар, балугъар инсафсуздаказ тергзава, тамариз инадзава.

Амма кве чна ийидай ихтилат идакай туш. Инсандивай тек са чукІуриз, кІур гуз

ваъ, гъакІни туькьуриз, яратмишиз алакьда, рикІ шадардай затІар арадал гъида. Хачмаз шегъердин мукъув гвай Гуьлалан вир гъа идаз субут я. Ада къанницІуругуд гектардин чка къунва.

Виликдай хачмазвийриз инаг

гъуьлягърин макан хъиз чидай. Гила а уьлендин чкадал инсан гъейранардай, тІебиатдин гуьлуьшан са пипІ экІя хъанва. Мегъуьн, шумьгъдин, верхин, чинардин тарари вир закІал хъиз юкъва тунва. Къушари ина чеб акъван хъсан гъисс ийизва хъи, гъатта

са бязи чкайра яргъалди цин къенез гъахъзава. Абурун арада гзаф къушари, иллаки чуьлдин уьрдегри чпин мукар туькьурда, балугъри куьр вегъида.

сан чка жагъидач ваз.

Куьлуь балугърин лужар лап кьерелайни аквада. Садбуру цин винел хкадариз пешер, къалар къуна цин кІаник тухуда. Абуру недай затІар ту-

ширди кьатІайдалай гуьгъуьнлиз ахъай хъийида ва гъаше мар

мадни цин винел акъатда.

ЧигъичІигърин ванери инсандин хиьлриз туьмер гуда.

Экуьн ярар гатуз инин виридалайни секин вахт я. ТІебиат гъеле ахвараллама. И вядедин иервал балугъчийри генани хъсандиз кьатІуда. Пакаман серин шагъварди кьелечІ перемдай къенез гъахъиз бедендик зурзун кутада. Идаз ва чан туьгъуьнлиз гъидай вегІерин пивдай ванериз, завалри цІай илисай-

ди хъиз кІасуниз килиг тавуна, вирин кьерехда лабар вегъеда абуру. Са тІимил чІавалай хкаж жезвай ракъинин экуь нурари циз килигдай мумкинвал вахгуда - къушари фадлай манидал илигнава. Ина цІийи югъ къаршиламишунин тІеам масад я.

Кве Гуьлалан вир са хачмазвийрин, Къуба ва КцІар районрин агъалийрин ваъ, гъакІни Бакудай, Сумгайтдай къеззвай инсанрин рикІ алай чка я. Инин рангари, ванери, атирри инсандин рикІелай са тІимил вахтунда хъайитІани залан къайгъуяр алудда. Эхъ, уьмуьрдин, аямдин шартІари вич гьикъван чуькьвейтІани, инсан тІебиатдин са кІус яз амукъзава. Гъавилъй чун вичел икъван желбзава жеди ада.

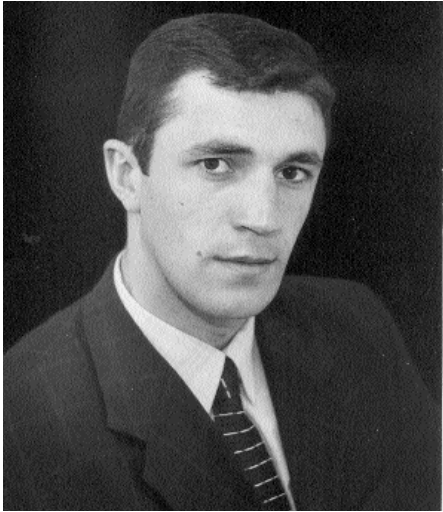
Мурад БАЛАМЕТОВ, Хачмаз райондин Лечетрин хуьр.

ИНАГ ГУЬЛАЛАН Я

За жувавай жедайвал авуна, вавай жедатІа, мадни хъсандиз ая.
Латинрин мисал

САМАНИЛАГЪ, ЧАНБАДЕ

РИКИН ГЪАЛ АТЪУДАЙ БАЯДАР

И мукъвара Бакудин Гь. Сарабскидин т'варунихъ галай медениятдин дараматда кыле фейи са концертда иштиракна чна. "Сувар" лезги ансамблди и гъилерани репертуарда чи халкъдин манийриз гегъеншдиз чка ганвай. Мярекат кыле тухузвай касди залдиз суал гана: "Квез лезги халкъдин манияр чидани?"

Гзаф жегъилар ацукънавай залда, анжах абурувай садавайни халкъдин са мани лугъуз хъанач. Авайвал лагъайт'а, им гъайиф къведай, рик'и т'ардай кар я. Залда маса халкъарин векиларни авай, яраб абуру чакай вуч фикирнат'а? Гена яшлу итимрини дишегълийри чун к'еверай акъудайди. Мамедагъа Сардарова ва Рамазан Челебова чи халкъдин манияр лагъайла, залди абуруз азим ч'авалди капар яна.

Гъа йикъалай гзафбуру хъиззани "Сувар" ансамблдин коллективдиз баркалла лугъуза, вучиз лагъайт'а ада чи халкъдин манияр фад-фад рик'ел хъизва,

абур чаз к'анарзава. Заз гъак'ини "Самур" газетдин коллективдиз баркалла лугъуз к'анзава. Чи пешекарри лезги маниярни баядар фад-фад газетдин чинриз акъудзава. Филолог тирвилай за чи манийрин деринвални метлеблувал хъсандиз къатгузва. Чехи романра гъакъ тийидай хътин метлебар ава къуд ц'арцин манийрихъ.

Гъа ихътин гъиссерал диганваз, зун К'ц'ар райондин Зинданмуругърин хуьре яшамыш жезвай Гуьлесер бадедив агатна: "Са мани лагъ, чан баде", - т'алабна за адавай. Адан манийри зи рик'и хъуьтуьларна. "Икъван манияр вуна рик'ел гъик'и хуьзва?" - мягътелвилелди жузуна за. "Вув, я чан бала, абур рик'елай алатдай зат'ар яни?" - жаваб гана бадеди.

Гъакъикъатдани, абур рик'елай алатдайбур туш. Куьз лагъайт'а, и манийри чи халкъдин руюгъдикай яд хъванва. Эхирни Гуьлесер бадедин манияр са чарчел кхъена редакциядиз рекъе туна за. Белки и баядри чи жегъилриз эсерда жал.

Судья МАНЧАРОВ,
Азербайжандин Гьукуматдин
Педагогикадин Университетдин
филологиядин факультетдин
II курсунин студент.

ЧАН АЛАЗ КЪВАН, ГЪАМ Я ДИДЕ...

Зинданмуругърин манияр

Цавай физвай вили лифрен Гъариб стха зун я, валлагъ. И дуюньадал югъ такунвай Заз женнетда пай тур, Аллагъ!

К'елдайбуру эхиримжи вах-тара редакциядиз гзафнигзаф халкъдин манияр ракъурнавайди фикирда къуна, чна и чин гъа манийриз талукъарзава.

Кереман къил Эслид мет'ел, Цаву т'урфан акъудзава. Я ц'ай къуна кайи Керем, Вавай Эсли къакъудзава.

Къилел алай бишмедикай Ваз свасвили дуюгъур хъурай. Зи чандавай дердерикай Лугъуз шехъдай чуюнгуьр хъурай.

Зун гафунин иеси я, Ви к'вачерихъ эк'яйда гъуьл. Ваз а ченги к'анзамат'а, Лагъ, за валай къачуда гъил.

Ирид дагъдин къулухъ галай, Каспида рагъ акъунани? Цавай физвай гъариб къушар, Квез зи стха акунани?

Ша акъваза чи айвандал, Чан захъ авай Мустафа хан. Гик'и эхин за а ви дердер, Чара тахъай стха вахан.

Куьлуь-куьлуь чиг къвазава, Яд алахъна фий ник'елай. Сефил къвазна акурла вун, Дуюньа фида зи рик'елай.

Ви бармакдин равуник квай Чулав махпур алахънани? Чна санал авур гафар Ви рик'елай алатнани?

Я диде, вун женнетдиз фий, Ширин емиш нез жедайвал. Зун к'анидаз гана к'андай, Чи сувабар ваз жедайвал.

Хам дагълара хаму ч'авар Хам я диде, хам я диде. Гъатна хиве са кесиб к'вал, Чан алаз къван гъам я диде.

БАЛА ИКЪВАН ШИРИНАРИЗ...

ТИГЪИРЖАЛРИН МАНИЯР

Къакъан синел цанавай сил, Вядедамаз гвена к'анда. Гуьзел ярди гайи шикил, Рик'ин къене хвена к'анда.

Цавун чиниз циф акъалтда, Кузвай рик'ер серинариз. Я сад Аллагъ, шукур хъуй ваз, Бала икъван ширинариз.

Зун гамунихъ ацукънава, Зи пенжердихъ билбил рахаз. Зар халича хразва за, К'ани ярдин шикил аваз.

Инсаф яни к'ани къелем Къакъудиз ик'и, вил-вилеллаз. Хъуьрез-хъуьрез рекъидай зун Зи къелеман гъил пелеллаз.

Заз мехъерик яр акуна, Аватнаваз чуюнгуьр гъиляй. Зун ваз тагай залум буба, Пашман хъана эхир къиляй.

Т'вар чинеба хуьз к'ан хъайи са дертлу бадедин ч'алар кхъейди ДГУ-дин Бакудин филиалдин студент Азада КЪУБАТОВА я.

СУР АТЪУТИ ЗАЗ ГУЪНЕДИКАЙ...

НЕЖЕФХУЪРУЪН МАНИЯР

Марфари къав гатазва зи, Авахъзавайд т'или туш, руш. Гъиле гъатай яр ахъайиз, Зун на лугъур дили туш, руш.

Заз мугъмандиз ша лагъана, Ваъ гъик'и лугъун ваз, Эмина. Канвай рик'ер аладарин, Эцига на чай демина.

Гъариблудиз феи бала, Вун Аллагъд хуьй лугъуза за. Фад хъша к'вал ац'удайвал, Йифиз-юкъуз рехъ хуьзва за.

Чан яргъарай атай суна, Вакай к'валин свас жедат'а? Зи баладин ни гала вахъ, Баладин дад кваз жедат'а?

Айгъамралди рахамир вун, Къилив зун хъиз пашманд алай. Зун ярдивай къакъудайди, Так'ан я заз душмандилай.

Зи мехъерик таравай гам, Залум дидед ат'анат'а?

Так'ан вак'лаз зун гайиди, Яраб ада къат'анат'а?

Вун дуюньадлай куьч хъайила, Ат'лана хъи, зи рик'ин гъал. Зани сурук тада пенжер, Чир хъурай ваз, зун атай ч'ал.

Цуькверивди диганва хуп'и, Мад бахтатар къацу дере. Элкъуьр мийир илчияр на, Хъанвач лугъуз фидай бере.

Экуь уьмуьр ч'улав авур, Вучда ихътин дуюнедикай? Квез минет хъуй, чан балаяр, Сур ат'ут'и заз гуьнедикай.

К'ц'ар райондин Нежефхуьре дидедиз хъайи, 83 йиса аваз рагъметдиз феи Саимат Агъаханан руша туюк'уьрай и бендер къелемдиз къачурди адан руш Зелима Тагъирова я. Зелимади Бакудин Хатаи райондин 24 нумрадин мектебда француз ч'алан муаллимвиле к'валахзава.

КЪЕ ЗИ РИК'Е ЯР АКЪУНА...

МАНКЪУЛИДХУЪРУЪН МАНИЯР

Къацу багъда анардин тар, Алай пешер январ-янар, Чун хуьрера сефил туна Мад гъарибдиз хъфена яр.

Садлагъана акъатай чиг, Циф гъуьлелай алатнава. Вучда вакай залум дуюньа, Яр гъарибдиз акъатнава.

Чинард таран пеш къалинда, Живед яд хъваз, живед яд хъваз. Зи юлдашар вал пехилда, Ширин чандал мукъаят къваз.

Цийиз (э)цигай къванцин к'валер, Пенжерияр гъуьлералди. Зун к'анидаз це, чан диде, Женнет къачу гъилералди.

Рик'и дердерив битав хъанва, Винел алай къабух т'арда.

Гимиш туп'ал квай лацу гъил, Гуьлкъелема къулухътарна.

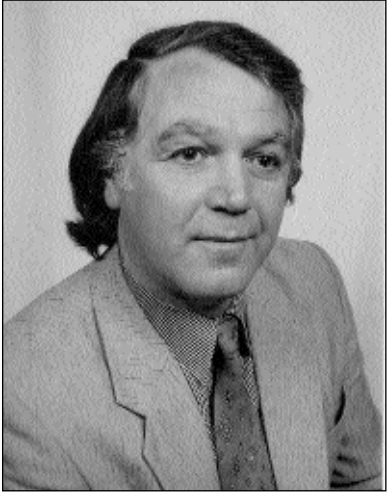
К'ани ярди къацу багъда Хуьтуьл камар таз къекъведа. За чинеба лагъай гафар, Ада хуьре гваз къекъведа.

Чи пенжерда шуьшевайд туш, Вуна къулар к'армир, гада. Са масад зи рик'евайд туш, На къил хура твамир гада.

Гатун дагъда ак'ана рагъ, Пеле серин гар акъуна. Хъуьрез тахъуй куьн зал вахар, Мад зи рик'е яр акъуна.

Медина ДУЪЙУЪШОВАДИН
ч'алар кхъейди адан хтул
ШЕЛАЛЕ я.

UĞUR

de müəyyənlaşdirilmişdi. Mənim mövzum belə idi: "Şagirdlərdə səmərəli əks əlaqənin, əməkdaşlıq şəraitinin, estetik emosional mülitin yaradılması tədrisin keyfiyyətini yüksəldən şərtlərdən biri kimi". Pedaqoji mülazirələrin Bakı şələri üzrə keçirilən mərələsi əsl sınaq idi. Mülazirə mətnim nüfuzlu münşiflər leyətinin - ekspertlərin qarşısında idi. Otaqda iştirakçılardan başqa dinləyicilər də çox idi. Proses lentə alınır, səs yazılırdı. Şərtə görə, şifali şəkildə ediləcək mülazirədə öz elmi-nəzəri müddəalarını konkret təcrübə ilə əlaqələndirməli, müasir təlim metodlarının və pedaqoji texnologiyaların psixoloji aspektlərini əks etdirməli idin. İrəli sürülən ideyalar öyrədici, tərbiyəedici və inkişafetdirici xarakter daşmalı və birbaşa şagird şəxsiyyətinə - subyektə yönəldilməli, elmilik, sistemlilik, ardıcılıq gözənilməklə təcrübənin real nəticələri təlil edilməli və göstərilməli, bütün bu müddət ərzində vaxtdan maksimum səmərəli istifadə edilməli idi. Ekspertlər məruzəçinin natiqliyinə, ritorik qabiliyyətinə də xüsusi fikir verir, müvafiq balla qiymətləndirirdilər. Nəticə məlum oldu, respublika mərələsinə vəsiqə qazanmışam".

Onu bu münasibətlə ilk olaraq təbrik edənlər Yasamal rayonu təsil şöbəsi metodiki mərkəzinin direktoru Qənirə Sultanova və 150 saylı məktəbin direktoru Avtandil Kərimov oldu.

XXIV Respublika müsabiqəsinin keçirilməsi üzrə təşkilat komitəsinin üzvü, professor Yəhya Kərimov yazır: "Pedaqoji mülazirələrin respublika mərələsinin iştirakçıları leç bir yer tutmasalar, mükafatlandırılmasalar belə qalib sayılırlar. On minlərlə pedaqoq içərisindən seçilib axırıncı mərələdə iştirak etməyin özü də bir lünərdir. Həmin pedaqoqların respublikanın adlı-sanlı müəllimləri ilə, görkəmli alimlərlə görüşmələri, fikir mübadiləsi aparmaları böyük şəərədir."

Qəzetimiz çapa gedərkən məlumat aldıq ki, Sami Aydemirov respublika turunda ikinci yeri qazanmışdır. Qalibi ürəkdən təbrik edir, ona yeni sənət uğurları arzulayırıq.

Roza HACIMURADOVA

Vətənin torpağı, dağı gözəldir,

Qusarda boya-başa çatmış Aygün Orduxanlının şərə özünəməxsus baxışı var. Onun rəyince lər lansı fikri nəzmə çəkəndə bəzən poetik normalara, vəznə, bölqüyə, qafiyəyə və s. əməl etməmək də olar. Təki dedişi söz müəllifin özünə dəyərli görünsün.

Şerlərini redaksiyaya təqdim edərkən səmimiyyətlə dedi: "Kiminsə rəğbətini qazanmaq üçün yazmıram. Hər də qəlbim dolub daşanda əlimə qələm alıram. Xalişim budur ki, şerlərimi olduğu kimi, düzəlişsiz dərc edəsiniz".

Bu dəfə oxucumuzun xalişinə əməl edib, şerləri olduğu kimi qəzetə çıxarmağı qərara aldıq. Bu, şersevərlərdə və oxucularda maraqlı fikirlər doğura bilər.

AYGÜN ORDUXANLI

ANA VƏTƏNİM

Ana Vətənim çox sevirem mən...
Vətənin torpağı, dağı gözəldir,
Vətənin meşəsi, bağı gözəldir,
Vətənin çiçəyi, balı gözəldir,
Vətənin çörəyi, duzu gözəldir,
Bütün fəsilərdə gözəlsən Qusar...
Nurlardan doğulmuş şəfəqsən Qusar...

Ana ocağının tüstüsü dadlı
Sərin bulaqların daim qonaqlı
Qocaman dağının zirvəsi qarlı
Dağ çayın qaynar sellər axarlı
Meşələrin geyər zərli baftalı
Bütün fəsilərdə gözəlsən Qusar...
Meşələr qoynunda mələksən Qusar...

Çox sevirem sinəyə yaz çəkəndə,
Meşələrin yaşıldan don biçəndə,
Dumanların çəmənlərdə üzəndə,
Bənövşələr göl dibində süzəndə,
Lələlərin üzünə xal düzəndə,
Bütün fəsilərdə gözəlsən Qusar...
Balır tərəvətli çiçəksən Qusar...

Sevinirəm... Həyətdə yay güləndə...
Qoynuna qayıdıb, bura dönəndə
Ata ocağına lamı yığılıb,
Yelkəni açaraq, tutu çırpanda,
Doşab tiyanının dibin yeyəndə...
Bütün fəsilərdə gözəlsən Qusar...
Yay günü açılan sələrsən Qusar...

Tətil başa yetib, yayın bitəcək
Çöllərinə payız qonaq gələcək...
Çəmənlərin sarı xalı sərəcək,
Bağlarında meyvələrin güləcək,
Sovqat payımızı anam böləcək,
Bütün fəsilərdə gözəlsən Qusar,
Beçə balın kimi şirinsən Qusar.

Qışda da gözəlsən lər yerdən Vətən...
Ağ paltar geyərsən təzə gəlin tək...
Aludəyəm, leyətdə qar təkəndə,
Aynaların buzdan naxış lörəndə
Günəş şüasında "qaşlar" güləndə...
Bütün fəsilərdə gözəlsən Qusar!..
Dağlarda uyuyan Vətənsən Qusar!!!

SEVƏSƏN GƏRƏK...

Sevgi gözle gələr, dille dillənər...
Sevgidən nur səpən gözler gözəldir...
"Sevirəm..." söyləyən diller gözəldir...
Sevməyi bacara biləsən gerek
Necə sevilməyi istəyirsənsə,
Özün də eləcə sevəsən gerek...
Sevgi gözde bitər, qəlbde kök atar
Sevgi "çiçəyini", sevgi "gülünü"
Ürəyə köçürüb əkəsən gerek,
Sevgini becərə biləsən gerek.
Vaxtında sulayıb, alağın edib,
"Qısqanclıq" adlanan alağ otunun
Bacarıb kökünü kəsəsən gerek
Soyuq xəzirlərdən onu qoruyub,
Körpə uşaq tək bükəsən gerek...
Sevməyi bacara biləsən gerek
Necə sevilməyi istəyirsənsə,
Özün də, eləcə sevəsən gerek...
Sevgi gözde yanar, qəlbde alışar...
Sevgi "atəşini", sevgi "odunu"
İllərlə qoruya biləsən gerek...
Qəlbil alovundan tonqal qalayıb,
Pərvanə şam üçün yandıqı kimi
Hər an sevgin üçün yanasan gerek!
Sevginin qədrini biləsən gerek...
Hər gün "parıldadıb",
"siləsən" gerek...
Yaddan çıxarmasan, "qaş" tək alışar
Şüası üzünə, gözünə düşər...
Sevgi bir "ümmandır", dibi görünməz...
Sevginin "sərlədi" gözle ölçülmez...
Sevginin "çiçəyi" leç vaxt büzüşmez...
Sevgi dərin lissdir, sevgi "dənzidir",
Hər də səpələner o ləzin-ləzin
Hər də təlatümə gələr qaynar...
Sevgi denizinde üzəsən gerek,
Əgər lazım gəlsə,
Bir an düşünmədən
Fikirleşmədən
Özünü unudub, sevgilin üçün
Şirin canı qurban verəsən gerek...
Sevməyi bacara biləsən gerek...

Sizə Böyük Qafqaz sıra dağlarının Babadağ zirvəsində yerləşən "Nəzrət baba" ziyarətindən söhbət açmaq istəyirəm. Bir neçə ciğir açılır bu zirvəyə doğru. İkisi İsmayilli rayonu tərəfdən, biri Göyçay çayının mənsəbindən, digəri İsmayilli rayonunun Lalıç kəndindən, bir başqası isə Quba rayonu tərəfdən. Bu ciğirlər ulu ziyarətə yolunun müəyyən yerlərində yerləşir.

Burada qocadan tutmuş uşağa kimi lamı "Həzrət baba"nın qəbrini ziyarət etməyə tələsir. İnsanlar 100-150 km yolu piyada, sıldırım qayalarla lərəkət edir. Alladan arzularının çin olmasını, dər-dərlərini, ağrı-acılarının keçib getməsinə diləyirlər.

Ciğirlər bir-birindən çətin, daşlı, sıldırımlıdır. Buranın iqlimi də sərtir. İyun

lun kənarında 4-5 kiçik çuxurda su var. Buraya gələn lər bir zəvvar bulaqdan su içib, sərinlənir. Lakin maraqlıdır ki, su bu kiçik çuxurlardan daşmır, ətrafa yayılmır, yalnız çuxurdakı suyu götürdükdən sonra yenidən dolur.

Rəvayətə görə Həzrət baba müqəddəs insan olmuşdur. Bir dəfə o, təsadüfən bir buğda dənəsini ayağı altın-

nizdən doğur. Yol boyu burada bir neçə iri daş yığnağı ilə rastlaşırsan. Hər bir zəvvar bu daş yığnağına yerdən götürüb bir neçə daş atır. Bəzilərinin dediklərinə görə bu, şeytani lənətləmək üçündür, başqaları isə bunların ziyanı rətə gəlmiş əsgər qəbirləri olduğunu iddia edirlər. Rəvayətə dönmüş bir söhbətə görə mülaribəyə yollanmış bir əsgər Allala yalvarır ki, onu mülaribənin od-alovundan sağ-salamat qurtarsın, evə qayıdub anasını gördükdən sonra onun canını "Həzrət baba"da alsın. Belə də olur. Mülaribədən qayıdub ziyarətə gələndə qayıdanda vəfat edir.

"Həzrət baba"nın ziyarət edənlərin sayı ilbəil artır, respublikanın lər yerindən bu müqəddəs ocağa yollananlar var..

Zəvvarların lamısının birçə arzusu var - muradlarının çin olması. Biz də onlara bunu arzu edirik.

Qabil BABAYEV,
İsmayilli rayonu,
Qələcuq kəndi.

ƏN UCA ZİRVƏDƏ

ayında günorta burada dözülməz isit, axşam isə səxtə olur. İyul, avqust aylarında da qayalıqlarda qar örtüyü olur. Bəzən adamlar yolun çətinliyinə davam getirə bilmir, dar ciğirlərlə lərəkət edə bilməyib geri dönməyə məcbur olurlar.

Maraqlı görüntülərdən biri də buradakı İsa bulağıdır. Dağın dibindən başlanmış burada leç bir yerdə su yoxdur, yalnız bir yerdə - müqəddəs qəbrə 2-3 kilometr qalmış yerdə yo-

da tapdalayır. O, buna çox təəssüflənəndə, artıq gec olduğunu başa düşür və allaha dua edir ki, bu dağın ən elçatmaz, lündür yerində onun canını alsın və onu oradaca torpağa tapşırınsınlar.

Həzrət babanın qəbrinin bu dağ silsiləsinin ən uca zirvəsində olması adamı dərin düşüncələrə salır. Zəvvarların əksəriyyəti buraya gecə vaxtı çıxmağa çalışır ki, sələ günəşini ziyarətə aidə qarşılısın. Burada sonsuz bir boşluq görüldüyü üçün elə bil günəş də-

Ya olduğun kimi görün, ya görüldüyün kimi ol.

Mövlanə
Cəlaləddin Rumi

“САМУР” ДИН МЕКТЕБ

ЧИ ЖЕГЬИЛАР

И жегьилар Дагъустандин Гьукуматдин Университетдин Бакудин филиалдин филология факультетдин III курсунин лезги группадин студентар я.

Илимдин гуьгьуьна
гьатайди камалдив
агакьда.

Лезги халкьдин мисал

КІУСАР ВУЧ Я?

Кіусар гзаф метлебар (везифаяр) авай гафар я. Абуру гьерекаддинни гьакьикьатдин алакьар ва я рахазвайдан патай гьерекадихь галаз авай рафтарвал кьалурда. И члавуз кіусари кьилдин гафарин ва я тамам предложенийрин мана-метлебриз жуьреба-жуьре артухан рангар гуда. Месэла: **кьван** кіусуни гекьигун, гуьзлемиш тийизвай нетижа, **кІанз-такІанз** рази хьун, гужлу авун ва мсб. кьалурда.

- **Ни, -тІа, жал, ман** кіусари гафарин грамматический формаяр арадиз гьуна иштиракзава.

Чпин кьурулуш кьве дибдикай ибарат, яни туькьуьр хьанвай кіусар икІ кхьида: **айман, ангье, атІангье, гьан бес?** гьун **гьа, деклени, агьангье, хунни-хун** ва мсб.

Кіусар чпелай вилик ва я гуьгьуьниз кьезвай гафарик галкІур тавуна кхьида. Мисалар: 1. Айман вун фенач жеда. 2. Вун накь хтана ман? 3. Ам хьфена жал? 4. Пагь и багьдин иервал аку тІун! 5. Вун гьавурда аваз хьухь гьа! 6. Винигье чи хуьруьнви Мердали. Ваь, акІ виче кьведач.

ГЬИКИ КХЬИДА?

Гьурметлу редакция! Са бязи алимри секинвиллин ШV падеждин эхир гьуьжет алай месэла я лугьузва. Абурун фикирдалди и падеждин эхир "хь" ваь, "х" гьарфуналди кхьена кІанзава. Чи орфографияда вичин тІвар кьунвай эхир гьикІ кхьида?

Шихмурад КЕЛБИХАНОВ,
Баку.

Лезги чІала гафарин жалгьайрал сесер дегиш хьун мумкин тирди фикирда кьуртІа, послелог "галаз"дин вилик секинвиллин IV падеждин эхир тир **/хь/ сес /хІ/-диз** элкьведа, яни са жуьредин тешпигьсузвал (диссимиляция) кьиле фена, жуфт **/хь/ сес** ферцин **/хІ/ сесини** эвез ийида: зах галаз, дидедих галаз ва мсб.

РикІел хвена кІанда хьи, им орфоэпиядиз (дуьз рахуниз) талукь кьайда я, орфографиядиз (кхьинар нормаламишнавай кьайдайриз) талукь туш. Гьавилай "галаз" послелогдилай вилик секинвиллин IV лагьай падеждин эхир анжах рахунра **/хІ/ жеда**. Кхьинра падеждин эхир **/хь/ яз** амукьда. Месэла: Кье за амни жувахь галаз мугьманвиллиз гьанвайди я.

ЧИ БУБАЙРИ ЛАГЬАНАЙ...

Зегьмет такурдаз фан кьадир чир жедач. Девлет Аллагьди ваь, зегьметди гуда. Вирт гьидай чиж яргьа амаз чир жеда. Зегьметди инсан кьалурда хьсан. Кар авурди крарин, кар тавурди гафарин иеси я. Кар кардай фида, яд - регьуьн чІутхвардай. Кьуватдилай акьул гужлу я. Илим чирун вацІун кьеряй кьванер акьудун туш. Илим гьай итимдивай лап четин уламдайни экьечІиз жеда. Бубадин чирвилери хцикай алим ийидач. Гзаф чир хьайила, инсан кьуватлу жеда. Илимдин гуьгьуьна гьатайди камалдив агакьда.

КЪУШАРИН ТІВАРАР

Гатфар алуькьнава. Тебиат гьикьван иер хьанватІа, килиг! Ракьинин нурари чуйллер кьацу чІура тунвай успагьи нехишрин гамар хьиз безетмишнава. Тамари, багьлари, кІамари рикІ шадвиллин гьиссерив ацІурзава. Цуькверин хуш атирди инсан бейгьуш ийизва. Кьушари чпин ширин баядар хкажзава! Абуру вири рикІиз чими ванер авай халис устІарар я. Чи шаирри, кхьирагри кьушар чІехи гьевесдалди теснифнава. Месела, чи тІвар-ван авай кхьираг, Дагъустандин халкьдин писатель Кьияс Межидова вичин "Ибуру вужар я?" гьикаяда са кьуш гьикІ теснифнаватІа килиг: "И кьуш цийи свас кьван диганва. Адан кьацуни, яру дере-дибадин рангар, хуьтуьл сес хуьруьнбуруз хуш я. Абуруз кьуьлерганар лагьана тІварганва. Вучиз лагьайтІа и кьушар гатфариз кьуьлер цадай вахтара яргьал тир чими уьлквейрай чи дагьлариз кьведа..."

Мадни гьихьтин кьушар чи дагьлариз кьведа? Чи чилерал

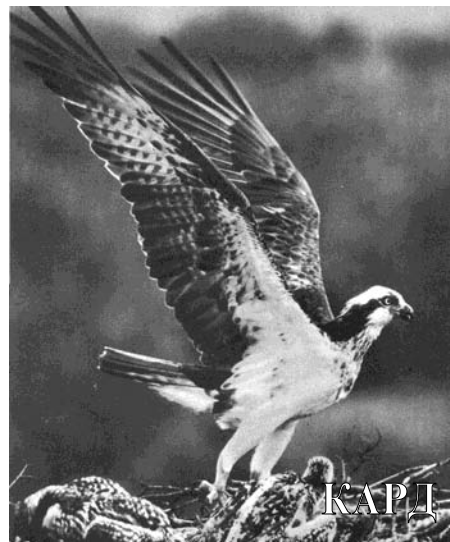
луварик гар кутуна, цава сирнавай гьихьтин кьушар ала? Кьез абурун тІварар чидани? Агьадихь чна са бязи кьушарин тІварар гузва.

Лекь - орел
Кард - сокол
Клек (кІваркІвалаг) - дятел
Керекул - сорока
Куркур - колокольчик
Ких - сойка
Вервелаг - крапивник
Туртур - перепел
Тамун клек - петушок лесной
Кьванер кьвед - каменная

куропатка
Тамун верч - рябчик
Чуьлдин верч - фазан
ШапИш - жаворонок
Билбил - соловей
Туьтуькьуш - попугай
Зуьмуьд кьуш (Іавус) - павлин

Пиб - сова
Чагь - галка
ЧимчІир - чиж
КукупІ - кукушка
Чубарук - ласточка
Лиф - голубь
Кьугь - лебедь
КІвагь - ворон
Пехь - ворона
Ляй - ястреб

ПатІ - утка
Палипилав - жаворонок
Кьуьлерган - полевой воробей
ЧалигІ - белая куропатка
Чалус - синица
Свал - курица горная
ГенгецІ - скалистый воробей
ГьитІ - вьюрок
Циврив - коноплянка
Дурна - журавль
Гьажилеглег - белый аист
Щегьвер - мелкорослый воробей
Пеликан - пеликан
Чалагьан - коршун
Чемер - шегол
Тамун билбил - сойка

КАРД

ОЗОНИРОВАНИЕ- ДОРОГОСТОЯЩАЯ ОЧИСТКА

В Азербайджане приступили к озонированию воды. Проект этого более совершенного вида очистки воды разработан Научно-исследовательским институтом проектного предприятия "Суканал" совместно с учеными БГУ Бенямеддином Давудовым и Няметом Мамедовым.

К середине года озонированная вода начнет поступать в поселок Хырдалан. К сожалению, пока нет возможностей масштабного внедрения этой системы, ведь озонирование-дорогостоящая очистка. Но со временем, озонированная вода вытеснит хлорированную, поскольку это качественно новая ступень очистки. Многие развитые страны уже отказались от хлорирования.

По словам одного из авторов проекта, доктора БГУ Б.Давудова, озон имеет способность убивать болезнетворные микроорганизмы. К сожалению, в куринской воде подобных микроорганизмов предостаточно. Центром экологического прогнозирования установлено даже, что хлорирование мутных вод Куры, куда сливают свои сточные воды все три страны Южного Кавказа, ведет к повышению числа раковых заболеваний. Однако, озонизация тоже требует определенного контроля, поскольку избыточное количество озона может навредить здоровью населения. Но по допустимой дозировке озон действует как окислитель: улучшает вкус, цвет, прозрачность. Словом, будущее за озонированием.

Зафер МАМЕДОВ

ПОЗДРАВЛЯЕМ!

К этому скромному, доброжелательному человеку в Лезгинском Национальном Центре "Самур" относятся с большим уважением. Являясь членом президиума, он активно участвует во всех мероприятиях, проводимых организацией.

Сабир Касумов родом из поселка Набрань Хачмасского района. Работал инструктором, заместителем директора турбазы "Хазар". В его трудовой биографии строительное управление (Бактоннельстрой) занимает особое место. Здесь он проработал 17 лет, был проходчиком, бригадиром, начальником смены. Его ценили за профессиональные качества, за честность и трудолюбие. Долгие годы его фотография висела на доске почета Управления Азербайджанской Железной Дороги. 5 лет подряд он являлся председателем товарищеского суда Бактоннельстроя. Сейчас С.Касумов на

пенсии. Он гордится своим единственным сыном Русланом, обожает внуков. А о жене Марият говорит с особой нежностью. На днях Сабиру Касумову исполнилось 65 лет. Поздравляем его с днем рождения, желаем ему долгих лет жизни, крепкого здоровья и земных радостей.

Farid FARMANOV

"САМУР" ДИН ГАФАЛАГ

Кхьинра авай, амма члала тлимил менфят кьачузвай гафар

Сивин - ребенок
Сивинсуз - бездетный
Сивинсузвал - бездетность
Сугьул - скучный
Сугьул хьун - соскучиться
СпекI - черные тутовые ягоды
Снар ич - бельфлер
Тангьах - степень, положение в обществе
Турвакь - Засов
Тапус - ларь (для хранения зерна)
Тахсара - глупец, безумец
Тендерак - коридор
Хумул - мелкий дождь
ХанцI - затвердевший слой грязи
ХивецI - зеленый лук
Хкяйнек - простокваша
Хьумур - глина
Фаф - тетя (жена дяди со стороны отца)
ЦилрепI - черный тут
Чиладагьар - целебные травы
Ялакь - высокомерный, самолюбивый
Ялтан: ялтан кларас - эфедра

ВИРИНРИЗ ЧИР ХЬАНА

Икьван гагда Кубадин гьукуматди чинеба хвенвай са месэла виринриз ашкара хьана. На лугьумир, и кьураматдин кьере, цин кланик фадлай кьадим шегьердин амукьар жагьанва кьван. И шегьер чехи пирамидайралди ва дараматралди тафаватлу жезва. Британиядин алим Грэхем Хэнкоккан фикирдалди и шегьер 14 агьзур ийс инлай вилик кутунвайди я. Гилан инсанриз ухшар инсанарни 120 агьзур ийс инлай вилик дуьньядиз атанвайбура я.

Алимри дуьньяд винел пудра: 14, 12 ва 8 агьзур ийс инлай вилик яд акьалтIнавайди малумарзава. И мукьвара дуьньядал яд акьалтI тавунмаз чIугунвай картани жагьанва. И картадай аквазайвал, эхиримжи гьилера 10 миллион квадратный километрдив агакьна чил, агьзурралди шегьерарни хуьрер це батмиш хьанва.

ДУЬНЬЯД КРАР КIEBEPA ГЪАТНАВА

Германиядин "РикIел хуьн, жавабдарвал ва гележер" тIвар ганвай фондунин кIвалахдарар кIевера гьатнава. Дяедин ийсара концлагерра хьайи инсанриз компенсация гун кьетI авунвай абур, вучдатлани тийижиз ама. Брянск, Калуга ва Орлов вилайтрай чеб концлагерда хьайи 18 агьзур касди пул кьачун паталди фондуниз арза-фарза авунва.

Делилрив гекьгайла, абур вири яргьалди Рославлдин концлагерда хьанва. Амма гьакь-икьатда концлагерда икьван есирар гьакьун мумкин туш. Германиядин ва Австриядин фондари кланз-такланз гьар касдиз 15 агьзур маркадив агакьна пул гана кланзава.

ЖАЛЛАТИДИН КХЬИНАР

1945-ийсуз Япониядин Хиросима ва Нагасаки шегьерриз бомбаяр вегьей жаллатIар кьвердавай мадни сейли жезва. Абуру бомбаяр вегьейдалай гуйгьуьниз Япониядин 250 агьзур кьван динж агьалияр гьелек хьанай.

И мукьвара Америкадин Садхьанвай Штатра летчик Роберт Льюисан дафтар аукциондал маса гун кьетI авунва. Хиросимадиз бомба вегьей и касди 11 чиникай ибарат дафтарда вичи и кIвалах гьикI кьилиз акьуднатIа кьейд авунва. ЖаллатIди дамагдай саягда кхьенва: "Чна икьван гагда садавайни тахьай хьтин кIвалах кьилиз акьудна, шегьер вижеваз падна. Им лугьуз тежедай кьван зурба кар я. Чна гьикьван инсанар кьена..."

Эхиримжи гьилера аукциондиз атанвай ксариз дафтар 300 агьзур доллардив маса кьачуз клан хьана. Амма и кардин кьиле авайбуруз дафтар мадни багьа кьиметдай маса гуз кланзава.

*Insan! Yaşadığın
günü bayram et.*

Çar Solomon

XƏBƏRLƏR

YARAQLILAR "AZADLIQDAN" QORXUR

Çeçen yaraqlıları Amerika'nın "Azadlıq" radiostansiyasının Şimali Qafqaz xalqlarının dillərində, o cümlədən çeçen dilində verilişlər yayımlamaq barədə məlumatını şüblə ilə qarşılamışlar. Onların fikrincə bu, ABŞ-ın Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsi və Rusiyanın Federal Təhlükəsizlik Xidməti tərəfindən birgə lazımlanmış əməliyyatdır.

Müasir kəşfiyyat peyklərində və təyyarələrdə qoyulmuş apparatlar verilişlər dinlənən bütün yerləri dəriyal aşkar etmək imkənina malikdir. Hətta mikroqəbulədicilə belə işə salınsa, Qafqaz dağlarında və Gürcüstanda yerləşən çeçen partizanları aşkar edilər və dəriyal oraya raketlər tuşlana bilər. "Azadlıq"ın 15 dəqiqəlik verilişi əməliyyatın tam uğurla başa çatması üçün kifayətdir.

CIDIRA QARŞI ETİRAZ

Avropada böyük ingilis cıdırına qarşı etiraz lərəkatı başlanıb. Hesablamalara görə İngiltərənin Eyntri şələrində keçirilən cıdır zamanı lər gün 4-5 at tələf olur. Maneələri dəf edərkən ən yaxşı seçmə atların tələf olması ictimaiyyəti liddətləndirib.

Atların azadlığı uğrunda mübarizəyə ən güclü beynəlxalq təşkilatlardan sayılan "Heyvanlara yardım" təşkilatı rəhbərlik edir. Etiraz aksiyalarının iştirakçıları cıdır yarışlarının birdəfəlik ləğv olunmasını tələb edir, əks təqdirdə dala ciddi tədbirlərə əl atacaqlarını bildirirlər.

INTERNETƏ NƏZARƏT ARTIR

İnternet getdikcə dala çox dövlətləri naralat edir. Ona görə də bir sıra ölkələrdə İnternetə dövlət tərəfindən nəzarət artır. Son vaxtlar Birmada, Türkmənistanı, Vyetnamda, Çində, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində, Səudiyyə Ərəbistanında, Syerra-Leonda, Sudanda kompyüter şəbəkəsi bütünlüklə güc orqanları tərəfindən nəzarətə alınıb, Qərb saytları bağlanıb və başqa qadağalar qoyulub. Nəzarətin ləyata keçirilməsindən ötrü milyardlarla dollar vəsait sərf olunur.

Qərb Rusiyada belə qadağanın qoyulmasını gözləyir. Burada ki mütəxəssislərin fikrincə Rusiyanın bu salədəki başbilənləri tez-tez ABŞ-ın nəinki bank şəbəkəsinin fəaliyyətini pozur, ləтта Pentaqonun və Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinin kompyüter yaddaşını da pozur.

DÜNYANIN AXIRI YAXINLAŞIR

Məşhur rumin İeromonaxı Arseniə 2002-ci ilin avqustun 11-də, sələr saat 4 radələrində son dərəcə güclü zəlzələ nəticəsində ümudünəyə fəlakətinin baş verəcəyini bildirib. Onun fikrincə Cənub qütbü Şimal qütbü ilə birləşəcək, Yer planetini başdan-başa od bürüyəcək.Üç gün davam edən fəlakətdən sonra yalnız Allah qarşısında təmiz olan adamlar xilas olacaq.

İeromonaxın dediyinə görə, bu xəbəri ona Müqəddəs Afon dağıni ziyarət edərkən, dua zamanı Müqəddəs Rul çatdırıb. 72 yaşlı İeromonax bütün müqəddəs yerləri piyada ziyarət edib.

ОБЪЯВЛЕНИЯ

Уважаемые читатели! Учитывая ваши многочисленные просьбы, газета "Самур" открывает свой сайт в "Интернет"е. Отныне все интересные материалы нашей газеты будут размелены на сайте

www.samur-press.narod.ru

Дорогие друзья! Если вы не равнодушны к зажигательной "Лезгинке", если вы любите танцевать, но увь, у вас не получается, не унывайте, это - поправимо. В клубе им. Г.Сарабского города Баку организована студия национальных лезгинских танцев. Желание могут заниматься профессиональных и любительских группах. Занятия ведут профессионалы - бывшие танцоры Азербайджанского Государственного Ансамбля Песни и Танца, супруги Любовь и Абубекир Мамедовы.

Справки по телефону 68-80-74
Лезгинский НЦ "Самур".

Следующий номер газеты
выйдет 23 мая 2002 г.

"САМУР"

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:
370146 Баку, Метбуат
проспекти, 529-й квартал,
Издательство "Азербайджан",
этаж 3, каб. № 101.
Тел/Факс: 32-92-17
e-mail: samur83@yandex.ru

Расчетный счет
26233080000
1-й Ясамальский филиал
ОУАБ г.Баку
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег.№ 78

Тираж: 2017

Заказ 1665

Индекс: 0258

НАПЕЧАТАНА В ИЗДАТЕЛЬСТВЕ "АЗЕРБАЙДЖАН"